

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Beter denken over geld en waarde [Bespreking van: K. Benammar (2013) Denken over geld en waarde: 23 sleutelteksten]

Voss, R.

Publication date

2014

Document Version

Final published version

Published in

Waterstof : Krant van Waterland

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Voss, R. (2014). Beter denken over geld en waarde [Bespreking van: K. Benammar (2013) Denken over geld en waarde: 23 sleutelteksten]. *Waterstof : Krant van Waterland*, 69. <http://www.waterlandstichting.nl/?p=artikelen&s=bekijken&id=1929>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Beter denken over geld en waarde

Robbie Voss

In mei van dit jaar gaan wij, Europeanen, naar de stembus om een nieuw parlement te kiezen. Een onhandige timing, althans, voor het zittende parlement. Immers, ondanks jarenlange bezuinigingspolitiek zijn we de gevolgen van de financiële crisis van 2008 nog niet te boven en is Europa zeker niet gezonder, sterker of beter voorbereid op (economische) bedreigingen en onzekerheden in de toekomst. De werkloosheid in Europa blijft gevaarlijk omvangrijk, het 'Griekse probleem' is nog niet opgelost, en wankelende nationale economieën gaan hand-in-hand met enerzijds een afnemend draagvlak voor de Europese Economische en Monetaire Unie (EMU) en anderzijds een toenemende politieke verdeeldheid over de te varen koers. Er staat een hoop op het spel bij de komende verkiezingen en op de schouders van kiezers rust dan ook een enorme verantwoordelijkheid. Het probleem is alleen dat die verantwoordelijkheid veel kennis van zeer specifieke en complexe zaken ? zowel van economische als van politieke aard ? veronderstelt en is daarmee bijna onredelijk te noemen of minstens onrealistisch.

In deze context neemt het onder redactie van filosoof Karim Benammar verschenen ***Denken over geld en waarde. 23 sleutelteksten*** (2013) een interessante, haast pedagogische, plaats in. Deze dunne, tegelijk lovenswaardige én problematische, verzameling fragmenten van meer en minder wezenlijke teksten van grote en minder grote auteurs probeert de lezer inzicht te bieden in de aard en werking van de moderne economie. Klassieke teksten van bijvoorbeeld Aristoteles, Marx, en Keynes worden aangevuld door modernere teksten van onder meer Paul Krugman en Alain de Botton. Daarnaast presenteert Benammar enkele teksten waarin auteurs hun visie geven op een alternatieve, politiek-economische inrichting van de samenleving. Zo schrijft Georges Bataille over een radicale, voortdurende overschoteconomie, die uiteindelijk het resultaat is van het energieoverschot geproduceerd door de zon en presenteert Philip van Parijs het idee van een basisinkomen voor iedereen. Hoewel Benammar zeker geslaagd is in het bij elkaar brengen en ontsluiten van veel fraaie en verhelderende inzichten in essentiële aspecten van de economie, laat het boek in drie opzichten te wensen over.

Allereerst is de samenstelling van de bundel betrekkelijk onevenwichtig. Hoewel alle teksten van bekende én belangrijke figuren zijn ? waarvan sommigen méér bekend en belangrijk zijn dan anderen,? variëren de gepresenteerde ideeën enorm in reikwijdte en diepgang; de conceptuele duidingen van de twee basisvormen van vermogensvorming ? de vorm gericht op het mogelijk maken en in stand houden van een huishouden en de vorm gericht op de handel ? is écht van een andere orde dan Nassim Talebs ‘vondst’ dat succes op de aandelenmarkt, met behulp van wat statistische principes, heel goed verklaard kan worden door toeval in plaats van door te kijken naar de kwaliteiten van de persoon die dat succes zou hebben behaald. Diezelfde onevenwichtigheid komt soms ook tot uiting op het niveau van de door Benammar gemaakte selecties uit de oeuvres van de auteurs. Zo is Nobelprijswinnaar Paul Krugman, bijvoorbeeld, een bijzonder invloedrijke en belangrijke econoom, maar het grootste deel van het opgenomen fragment bestaat uit zijn vertelling van een artikel van Joan en Richard Sweeney uit 1978. Als dit het belangrijkste is dat we van Krugman kunnen leren (wat niet zo is) vraagt een kritische lezer zich af waarom geen passage uit het werk van de Sweeneys is opgenomen in plaats van deze (wellicht meer onderhoudende) **rehash** van Krugman.

Die onevenwichtige samenstelling raakt ook aan de tweede tekortkoming van het boek, namelijk de zeer beknopte redactionele inkadering van de teksten. Het is duidelijk dat Benammar die graag ‘voor zich wilt laten spreken’. Dat kan, natuurlijk. Alle door hem geselecteerde teksten kunnen goed op zichzelf staan en geen van de stukken is op zichzelf buitengewoon complex ? de selectie getuigt van het diepe inzicht dat Benammar heeft in de materie. Toch doet zo een redactie-**light** de teksten en de bundel als geheel meer kwaad dan goed. Eerst en vooral omdat zo het pedagogisch potentieel van het boek niet wordt benut. Benammar heeft hier een buitengewone kans om met toegankelijke fragmenten een breder publiek te informeren en te onderwijzen in een paar van de meer fundamentele gedachten over de werking van (politieke) economie en een wezenlijke bijdrage te leveren aan het publieke debat. Immers, geld en waarde zijn ontegenzeggelijk onderdeel van de infrastructuur van moderne samenlevingen waardoor kennis van hun functioneren onmisbaar is voor het democratisch proces. Daarnaast had een iets minder verhulde redactie de schijn van willekeur weg kunnen nemen. Waarom koos Benammar deze specifieke teksten en andere voor de hand liggende werken ? zoals Georg Simmels monumentale **Philosophie des Geldes** (1907) ? juist niet, én waarom worden ze nu juist in déze volgorde gepresenteerd en niet anders? Waarom staat, bijvoorbeeld, een tekst van Keynes uit 1930 tussen twee teksten uit

respectievelijk 1981 en 2001? Dat is geen willekeur want dat er wel degelijk een werkelijke, redactionele bedoeling aanwezig is valt bijvoorbeeld op te maken uit de samenstelling van de tekst van Adam Smith. Een oplettende lezer zal opmerken dat die enigszins ongebruikelijk is. Het is namelijk opgebouwd uit vijf fragmenten uit Smiths befaamde **Wealth of Nations** (1776/1904) maar dan in deze volgorde: boek I hfdst. 2, boek IV hfdst. 1, boek II hfdst. 3, boek I hfdst. 4 en boek V hfdst. 2. Benammar doet zichzelf én zijn publiek tekort door zijn lezer niet duidelijk te maken wat nu de retorische meerwaarde is van déze selectie in precies déze volgorde.

Ten derde wordt het onderwerp 'macht' niet als zodanig gethematiseerd. Dat is verwonderlijk, niet in de laatste plaats omdat een substantieel deel van de gepresenteerde teksten van auteurs is die erom bekend staan dat ze kritisch zijn over het functioneren van het economisch systeem, maar ook omdat het denken over geld in samenhang met macht een lange traditie kent. De vraag naar macht is aanwezig in ieder serieus denken over economie, ook in die fundamentele teksten die vaak worden gebruikt als rechtvaardigende onderbouwing van de status quo:

"The power which that possession immediately and directly conveys to him, is the power of purchasing; a certain command over all the labour, or over all the produce of labour which is then in the market. His fortune is greater or less, precisely in proportion to the extent of this power; or to the quantity either of other men's labour, or, what is the same thing, of the produce of other men's labour, which it enables him to purchase or command. [?]

In this popular sense, therefore, labour, like commodities, may be said to have a real and a nominal price. Its real price may be said to consist in the quantity of the necessaries and conveniencies of life which are given for it; its nominal price, in the quantity of money. The labourer is rich or poor, is well or ill rewarded, in proportion to the real, not to the nominal price of his labour (Smith, 1776/1904: I.5.3; I.5.9)."

Adam Smith wijst hier twee basale gedaantes van macht aan die gepaard gaan met geld en handel. Enerzijds stelt geld mensen in staat om te beschikken over het product van menselijke arbeid en daarmee, omdat dat in wezen hetzelfde is, beschikken zij over die arbeid als zodanig. Anderzijds schuilt er een meer sinistere vorm van macht in de transformatie van werkelijke arbeid naar geld. In die transformatie bestaat altijd het risico van exploitatie ? dat een mens in nominale zin niet genoeg gecompenseerd wordt voor zijn inspanningen, zijn werkelijke kosten.

Beide formuleringen van macht zijn door Karl Marx rechtstreeks en ongewijzigd van Adam Smith overgenomen; een gegeven dat de absolute noodzaak van een integrale bespreking van economische processen en de werking van macht verder onderstreept. Juist door in te gaan op het machtsconcept kan Benammar een antwoord geven op de prangende vraag: waarom is denken over geld en waarde ? als project ? eigenlijk belangrijk? Niet enkel om als idee te snappen hoe economie werkt, maar juist omdat het gaat over boven- en onderschikking van werkelijke mensen, over de maatschappelijke processen van in- en uitsluiting die daar intrinsiek mee verbonden zijn en daarmee over de menselijke conditie in moderne omstandigheden.

Maar misschien is de verhulling van de machtsdimensie wel symptomatisch voor de schade die de massale, mondiale circulatie van geld en de hegemonisering van een negentiende-eeuws financieel systeem heeft aangericht. Immers, al in 1903 ? meer dan 110 jaar geleden! ? schreef Georg Simmel:

"By being the equivalent to all the manifold things in one and the same way, money becomes the most frightful leveler. For money expresses all qualitative differences of things in terms of ?how much?? Money, with all its colourlessness and indifference, becomes the common denominator of all values; irreparably it hollows out the core of things, their individuality, their specific value, and their incomparability. All things float with equal specific gravity in the constantly moving stream of money (Simmel, 1903/2011: 116)."

Het uithollende karakter van geld ? onlangs nog prachtig verbeeld in de manische Hollywood-film *The Wolf of Wall Street* (2013) ? is inmiddels natuurlijk geen onbekende gedachte; geld maakt wezenlijk verschillende dingen vergelijkbaar en maakt mensen daarmee onverschillig. De Mona Lisa of een villa in Hollywood. Beiden zijn duur en voor de meeste mensen onbetaalbaar en dus onbereikbaar, maar zowel kunst als vastgoed kleden zich in tinten van hetzelfde grijs; de moderne mens ziet nauwelijks nog een verschil tussen de twee behalve in de hoeveelheid geld die ze representeren.

In de aanloop naar de aanstaande Europese verkiezingen wordt langzaam duidelijk dat die onverschilligheid niet alleen bestaat ten aanzien van de materiële zaken die mensen zich toe-eigenen, maar zeker ook ten aanzien van de enorm complexe, politiek-economische uitdagingen waarmee het Europese Project geconfronteerd wordt. Na een jarenlang gevoerde bezuinigingspolitiek lijken alle grote politieke

spelers hun zinnen te hebben gezet op het opmaken van de balans en het trekken van politieke conclusies gebaseerd op financiële resultaten. De publieke discussie wordt daarmee volkomen gedomineerd door de geldvraag; moet er nóg meer bezuinigd worden of moet Europa juist investeren? En dan: **?how much??** Het is niet vergezocht om te stellen dat de komende verkiezingen goeddeels worden gevoerd met financiële termen argumenten. Echter, wel of niet lid blijven van de Europese Unie, wel of niet méér lidstaten, en het wel of niet blijven deelnemen aan de EMU zijn vragen die niet enkel economisch van aard zijn; ze gaan niet alleen over de vraag **?how much??** maar juist ook over de voortdurende, (letterlijk) fundamentele strijd over de machtsverdeling tussen Groot-Brittannië, Frankrijk en Duitsland; een strijd met een lange geschiedenis, een strijd waaruit, wellicht, de Europese Idee in het moderne tijdperk werd geboren.

Een goed begrip van basale, economische principes lijkt ? zoals onlangs mooi geïllustreerd werd in de Tegenlicht-documentaire **De biecht van de bankier** ? een voorwaarde te zijn voor het kunnen voeren van een breder gesprek over geld, macht en haar consequenties. Benammar en uitgever Parrèsia zetten met **Denken over geld en waarde. 23 sleutelteksten** een lovenswaardige stap in de goede richting. De bundel draagt bij aan de potentiële verbreiding van een beter begrip van onze politiek-economische situatie. Juist nu er zo veel op het spel staat en de verantwoordelijkheid die bij de Europese kiezer wordt neergelegd haast astronomische proporties aanneemt, is het belangrijk dat zo veel mogelijk mensen leren wat we al weten om zo een collectieve deur te openen naar een beter denken.

Karim Benammars Denken over geld en waarde. 23 sleutelteksten, Parrèsia Amsterdam 2013

Robbie Voss is sociaal theoreticus en docent, verbonden aan de Universiteit van Amsterdam.

Literatuur:

Simmel, G. (1903/2011). The Metropolis and Mental Life. In J. Farganis (red.), Readings in Social Theory. The Classic Tradition to Post-Modernism. New York: McGraw-Hill.

Simmel, G. (1907). Philosophie des Geldes. Leipzig: Duncker & Humblot.

Smith, A. (1776/1904). An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. Londen: Methuen & Co.

